

Jezikovna neustaljenost

V sodobnem knjižnojezikovnem standardu govorimo o sinhroni dinamiki sistema takrat, ko v jeziku soobstajajo enakofunkcijske variante ali dvojnice, uporabnik pa lahko izbira med njimi brez posledic za razumevanje, interpretacijo, pomen ... Variante spremljamo. Ob posodobitvi priročnikov knjižnojezikovnega standarda pogosto spremenimo kodifikacijo, če v rabi izkazujemo dovolj visoko pogostnost ene od različic/variant. Pri spremljanju knjižnojezikovnega standarda smo ugotovili, da govorica mladih (sleng) pogosto prinaša v jezik progresivne jezikovne prvine, inovacije, ki sčasoma postanejo del knjižnojezikovnega standarda. Pri posodobitvi pravopisa posebno pozornost namenjamo (1) novim jezikovnim prvinam (npr. *piconoša*) in tistim, ki jih priročniki, nastali v obdobju 2. polovice 20. stoletja, obravnavajo kot (2) knjižnopogovorne. Manj očitne, a za uporabnika pomembne, so (3) spremembe slovničnih lastnosti obstoječih leksemov (*starši, vodja, ara* ipd.).

PRIMER 1

Motivacija:

Preglejte naslednje izpise iz Slovenskega pravopisa 2001 in ugotovite, kakšna je normativna razlaga danih besed:

instrumènt¹ -ènta m (è é) publ. izmenjati ratifikacijske ~e sporazuma *listine*

instrumènt² -ènta m (è é) kirurški, merilni, optični ~i; publ. ~i delitve dohodka |predpisi|; uglashevati ~e *glasbila*

inštrumènt -ènta m (è é) uglashevati ~e *glasbila*; kirurški, merilni, optični ~i *instrumenti*

Vaja:

S pomočjo pregleda besednih skic in konkordanc ugotovite, katera različica prevladuje v Gigafidi/Janesu? Ali korpus Gigafida/Janes potrjuje pomensko razdelitev v pravopisu (1) *instrument* 'listina, predpis' – (2) *instrument/inštrumènt* 'kirurški, merilni, optični pripomoček, glasbilo'?

PRIMER 2

Motivacija:

Preglejte naslednje izpise in ugotovite, kakšna je normativno razlikovanje med glagolskimi oblikami na *-jo* oziroma na *-do* (*bojo, vejo, jejo, dajo* : *bodo, vedo, jedo, dado*)

bíti² sem [sə] nedov. si je, sva sta sta, smo ste so (í), poudarjeno sèm sì jè, svà stà stà, smò stè sò (è ì è, à, ò è ò); bódi -te in -íte (ó; í); bíl -à -ó in -ò (î à ô; î à ò), bílí in -ì -è -à (î; ì è à); prihodnjik bom boš bo, bova bosta, pokr. bota, bosta, pokr. bota, bomo boste, pokr. bote, bodo, knj. pog. bójo, zastar. bodem itd., poudarjeno bóm itd., zastar. bódem itd.; °bom bil *bom* (ô; ô); pogojnik bi --, poudarjeno bì (î); nikalno nísem [sə] nísi ní itd. (í); ne bóm itd.; nê bi (é) in ne bì;

dáti dám dov. dáš dá; dáva dásta dásta; dámo dáste dájo, privzdig. dadó, dadé; dàj dájte; dál -a, dát, dán -a; (dàt) (á)

íti grém in íti grèm dvovid. grémo in grêmo, star. gremò, gréste in grêste, star. grestè, gredó in gredò in grêjo, star. grejò, bom šèl in pójdem itd.; pójdi -te tudi -íte, pokr. ídi -te, nedov. gredóč, star. idóč; šèl [šə̀] šlà šlò tudi šló (íti/íti grém/grèm, grémo/grémo, star. gremò, gréste/gréste, star. grestè, gredó/gredò/grêjo, star. grejò, pójdem; pójdi/pôjdi; šèl šlà šlò/šlò)

védeti vém nedov., 2. in 3. os. dv. vésta; 2. os. mn. véste, 3. os. mn. vêjo in vedó, védi -te, vedóč; védenje; (é)

Raziskava:

Ali lahko na gradivu iz korpusov Janes/Gigafida potrdite prodiranje pogovornih oblik na -jo v primerjavi z -do?

1. poiščemo vse atematske glagole z variantno obliko 3. osebe množine

```
CQL: [word=".+[jd]o" & tag="G.*"]
```

2. izdelamo frekvenčni seznam wod – lemma_lc (v primeru velikega števila zadetkov nastavite ustrezno minimalno frekvenco, npr. 10)

	word	lemma_lc	Frekvence
p N	bodo	biti	199,174
p N	imajo	imeti	92,213
p N	nimajo	imeti	29,360
p N	delajo	delati	26,125
p N	morajo	morati	20,958
p N	pravijo	praviti	15,375
p N	morejo	moči	15,067
p N	znajo	znati	14,100
p N	pridejo	priiti	13,623
p N	vedo	vedeti	13,394
p N	gredo	iti	12,019
p N	majo	meti	11,182
p N	obstajajo	obstajati	10,706
p N	želijo	želeiti	10,652
p N	mislijo	misliti	9,395
p N	dajo	dati	9,118
p N	dobijo	dobiti	8,930
p N	govorijo	govoriti	8,856
p N	živijo	živeti	8,197
p N	vidijo	videti	7,799
p N	grejo	iti	7,364
p N	hočejo	hoteti	6,991
p N	kažejo	kazati	6,743
p N	uporabljajo	uporabljati	6,524
p N	naredijo	narediti	6,417
p N	prodajajo	prodajati	6,216
p N	pišejo	pisati	6,080
p N	delujejo	delovati	6,040

3. seznam uredimo po lemma_lc, identificiramo ustrezne kandidate in preverimo pogostost ter rabo

p N	bodo	biti	199,174
p N	bojo	biti	923

p N	Gredo	iti	147
p N	Grejo	iti	133
p N	gredo	iti	12,019
p N	grejo	iti	7,364

p N	izvedo	izvedeti	137
p N	izvejo	izvedeti	102

PRIMER 3

Motivacija:

Preglejte naslednje izpise iz Slovenskega pravopisa 2001 in ugotovite, kakšna je normativna razlaga danih besed:

volívec -vca m z -em člov. (î)

volívka -e ž, člov. (î)

volívčev -a -o (î)

volílec -lca [ɯc] m z -em člov. (î) *volivec*

volílka -e [ɯk] ž, člov. (î) *volivka*

volílčev -a -o [ɯč] (î)

Preberite odgovor iz Jezikovne svetovalnice:

Vprašanje:

Kakšno je vaše stališče do dileme *volilec/volivec*?

Odgovor:

Člena 946 in 949 v pravopisnih pravilih SP 2001 določata naslednje:

- Priponsko obrazilo *-lec* ima prosto varianto *-vec*, če je na koncu korena *l* ali *lj*: *voliti* – *volivec* ali *volilec*, *ponavljati* – *ponavljavec* ali *ponavljalec*.

- Enaka pravila veljajo tudi za pisanje tvorjenk s končnim *-ka* (*bralka* – *pevka*, *volivka/volilka*), *-ski* (*bralski* – *pevski*, *volivski/volilski*), *-stvo* (*bralstvo*, *pevstvo*, *volivstvo/volilstvo*) ter za izpeljanke iz tvorjenk na *-ec*, *-ka*, *-ski* in *-stvo* (*bralčev*, *pevčev*, *volivčev/volilčev*, *bralkin*, *volivkin/volilkin*).

Zveza "**prosta varianta**" verjetno pomeni, da lahko poljubno izbiramo med eno ali drugo različico, torej *volivec* ali *volilec*.

V pravopisnem slovarju pa je na prvem mestu *volivec* kot **nadrejena pisna različica**.

Če se glede pogostnosti rabe obeh variant posvetujemo z gradivom, kakršnega prinaša besedilni korpus Gigafida, ugotovimo, da se beseda najpogosteje pojavlja v časopisih in da je – zanimivo – slovarska prioriteta najpogosteje upoštevana v časniku Delo (16.401), *volilca* pa dopuščajo lektorji časnika Dnevnik (17.816). Razmerje med obema variantama je v prid *volivcu* (46.127). *Volilec* se pojavi 30.451-krat. Raba torej potrjuje določilo v pravopisnih pravilih.

Kakšno je normativno razhajanje med pravopisnimi pravili in slovarjem? Ali velja tako razhajanje tudi za večino dvojníc *lec/vec* v korpusu Janes?

CQL: [lemma=".+[lv]ec"]

Raziskava:

Ali lahko ugotovitve za *instrument/inštrument* posplošimo na vse podobne primere, v katerih se pisne variante razlikujejo v sklopih šp/sp in št/st, npr. *štadion/stadion*, *štopati/stopati*, *šprinter/sprinter*?

1. poiščemo vse občne samostalnike z obraziloma *-vec* ali *-lec*

CQL: [word=".+[vl]ec" & tag="So.*"]

2. izdelamo frekvenčni seznam (v primeru velikega števila zadetkov nastavite ustrezno minimalno frekvenco, npr. 10)

3. seznam uredimo po abecedi, identificiramo ustrezne kandidate in preverimo pogostost ter rabo, pri tem smo pozorni na:

- a) pravilo za dodajanje obrazil -lec in -vec
- b) ločevanje med vršilci dejanja in napravo/sredstvom

p N solzilec	83	■
p N solzivec	193	■

DODATNI PRIMERI

Raba refleksivnih glagolov:

iztíriti -im dov. iztírjen -a; iztírjenje (í î) *kaj* Diverzanti so iztírili vlak; poud. *iztíriti koga* Otrokova smrt jo je iztírila [spravila iz duševnega ravnotežja]; Lokomotiva je iztírila *se je iztírila*
iztíriti se -im se (í î) Zaradi plazú se je lokomotiva iztírila

dopásti se -pádem se dov., nam. dopást se; dopádenje; drugo gl. pasti¹ (á; á â) neknoj. pog. *biti všeč, ugajati: komu ~ ~* dekletu, sam sebi

lemma_lc	Frekvence	
p N ajati še	67	■
p N bati se	4,963	■
p N bliskati se	50	■
p N bližati se	1,385	■
p N bojevatí se	84	■
p N boriti se	961	■
p N braniti se	148	■
p N brati se	375	■
p N brigati se	138	■
p N bruhati se	57	■
p N cediti se	53	■
p N dajati se	53	■
p N dati se	3,699	■
p N dati še	903	■
p N dejati se	200	■
p N delati se	951	■
p N delati še	172	■
p N deliti se	116	■
p N dobiti se	838	■
p N dobiti še	361	■
p N dodati se	53	■
p N dodati še	296	■
p N dogajati se	888	■
p N dogovoriti se	133	■
p N dojiti se	67	■
p N dokazati se	56	■
p N dopasti se	95	■
p N dotakniti se	187	■
p N dotikati se	115	■
p N dozdevati se	123	■
p N dreti se	184	■
p N drogirati se	64	■
p N družiti se	200	■
p N držati se	2,734	■
p N dvgati se	52	■
p N dvigniti se	138	■
p N fučkati se	52	■

Raba množinskih samostalnikov:

stárš -a m s -em člov. (á) neknoj. pog. *eden od staršev*

[prsa](#) prs s mn. (ř; ř) neknoj. pog. *prsi*

<u>word</u>	<u>Frekvencia</u>	
p N očala	3,084	
p N očal	806	
p N očali	581	
p N ocala	371	
p N Očala	140	
p N očalih	114	
p N ocal	75	
p N očale	60	
p N ocali	60	
p N OČALA	32	
p N Ocala	12	
p N očalah	11	
p N ocalih	11	
p N očalc	9	
p N ocale	7	
p N očalom	6	
p N Očale	6	
p N očalami	5	
p N OČAL	5	
p N učala	4	
p N očalmi	4	
p N Očal	4	
p N očarla	2	
p N očalam	2	
p N ocalom	2	
p N OČALI	2	
p N očalo	1	
p N očalE	1	
p N ocalo	1	
p N Očalom	1	
p N Očalnika	1	
p N OČALE	1	
p N OCALA	1	